

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

ZAKLJUČNA STROKOVNA NALOGA

**RAZISKAVA O POGLEDIH SLOVENSКИH PORABNIKOV O HRANI
IZ HUMANO REJENIH ŽIVALI**

Ljubljana, oktober 2017

VERONIKA VOVK

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Veronika Vovk, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtorica predloženega dela z naslovom Raziskava o pogledih slovenskih porabnikov o hrani iz humano rejenih živali, pripravljene v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Alenko Slavec Gomezel

IZJAVLJAM

1. da sem predloženo delo pripravila samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobila vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označila;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnala v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobila soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študentke: _____

KAZALO

UVOD	1
1 HRANA IZ HUMANO REJENIH ŽIVALI.....	2
1.1 Humano pridelana hrana na slovenskem trgu.....	3
1.1.1 Zakon o zaščiti žvali (ZZZiv).....	4
1.2 Humano pridelana hrana na tujih trgih	5
1.2.1 Evropa.....	5
1.2.2 ZDA	6
1.3 Drugi standardi	7
1.3.1 EKO oz. BIO hrana	7
1.3.2 Pravična trgovina.....	8
1.3.3 Fair food	9
2 RAZISKAVA O POGLEDIH PORABNIKOV NA HRANO IZ HUMANO REJENIH ŽIVALI	11
2.1 Opredelitev problema	11
2.2 Namen in cilji raziskave	11
2.3 Metode in tehnike raziskovalnega dela.....	12
2.4 Rezultati anket	12
2.4.1 Analiza rezultatov.....	12
2.4.2 Ugotovitve raziskave	15
2.4.3 Omejitve raziskave	16
SKLEP	16
LITERATURA IN VIRI	18
PRILOGE	
KAZALO TABEL	
Tabela 1: Število rejnih živali v Sloveniji	3
Tabela 2: Kmetijska gospodarstva z živino v Sloveniji	4
KAZALO SLIK	
Slika 1: Certified Humane, Raised & Handled.....	7

Slika 2: Ali ste ozaveščeni o zakonih, uredbah in standardih o dobrobiti živali v Sloveniji?	12
Slika 3: Ali jeste meso, mesne in ostale živalske izdelke?.....	13
Slika 4: Ali za vsak proizvod, ki ga kupite, raziščete tudi izvor in standard življenja živali?	14
Slika 5: Koliko vam pomeni, da je imela žival dobro življenje, ko kupujete živalske izdelke?	14
Slika 6: Če bi se na trgu pojavili živalski izdelki, označeni s standardom, bi mu dali prednost pri nakupu pred ostalimi izdelki?	15

UVOD

V današnjem času je veliko trendov povezanih z zdravim telesom – z zdravjem fizičnega in psihičnega dela človeka. Poleg ustrezne količine gibanja, spanja, prostega časa, službe in več drugih dejavnikov je velik in pomemben del hrana. »Zdrave prehranjevalne navade od otroštva naprej so osnovni pogoj za ohranjanje in izboljševanje zdravja, boljše počutje in za kakovostno življenje. Ker igra prehranjevanje pomembno vlogo pri krepitvi in vzdrževanju dobrega zdravja skozi vse življenje, ima v preventivni dejavnosti eno izmed vodilnih vlog.« (Artnik, B., Bajt, M., Bilban, M. et al, 2012). Vse več porabnikov ne gleda le na to, da je čim manj predelano hrano (npr. hitro hrano), ampak tudi na to, ali je varno pridelana, brez strupov, umetnih gnojil, torej ekološko pridelana. Marsikdo pozornost namenja temu, da uživa »domačo« hrano oz. hrano, pridelano v Sloveniji. Nekateri ozaveščeni porabniki imajo tudi željo kupovati izdelke iz pravične trgovine in podobnih standardov. Pri izdelkih iz živalskih delov pa se nemalokrat spregleda trpljenje živali. Spregleda se način reje živali. Kje in kako žival preživi svoje življenje, od rojstva pa vse do zakola? Koliko ima prostora za gibanje, čiste vode, svežega zraka, hrane, ustrezne temperature, zdravstvene oskrbe? Na takšne in drugačne dejavnike človek večino časa pozabi, ko se na mizo postavi dišeče in slastno nedeljsko kosilo. Eden večjih razlogov je neozaveščenost o tem, od kod pridejo izdelki in kako so bili pridobljeni.

Verjamem, da je v Sloveniji več manjših kmetij, ki humano redijo živali. A te so le majhen del proizvodnje živalskih izdelkov. Največji delež predstavljajo večje kmetije oz. proizvajalci, katerih cilj je le čim večji dobiček, pri čemer bi jih takšni in drugačni standardi za boljše življenje živali le ovirali. Motivacija za to zaključno strokovno nalogo je želja za izboljšanje življenja rejenih živali.

Izvedla sem anketiranje, v katerem sem vprašanja prilagajala prejetim odgovorom in dobila boljšo sliko mišljenja in želja posameznikov. Posebej prilagojena vprašanja so imeli npr. vegetarijanci in vegani. Pregledala sem literaturo s področja različnih standardov hrane. Še posebej sem se osredotočila na literaturo o hrani iz humano rejenih živali.

Namen zaključne strokovne naloge je bil izvedeti, ali ima lahko določeno podjetje oz. kmetovalci oz. rejci prednost na trgu z na novo dodanim standardom reje živali. Z analizo želim ugotoviti, ali so porabniki ozaveščeni o stanju rejenja živali, katerih meso kupujejo in jedo, in ali jim je mar za to ter koliko bi bili pripravljeni plačati za izdelke iz humano rejenih živali. Izvedeti želim tudi, kakšne razloge imajo potrošniki, ki ne uživajo mesa, oz. vegetarijanci in potrošniki, ki ne uživajo nobenih izdelkov iz delov živali, oz. vegani za svoj način življenja oz. prehranjevanja. Je morda razlog tudi način rejenja živali za hrano?

Raziskovalno vprašanje te zaključne naloge se glasi: Je na slovenskem trgu prostor za nov standard živalske hrane oz. standard rejenja živali z vidika porabnikov?

V prvem, teoretičnem delu zaključne naloge sem pregledala literaturo s področja različnih standardov hrane. Še posebej sem se osredotočila na literaturo o hrani iz humano rejnih živali. V drugem, empiričnem delu zaključne naloge sem izvedla anketiranje, prek katerega sem poskušala izvedeti mnenja in ozaveščenost porabnikov.

Pri izdelavi zaključne strokovne naloge sem uporabila opisno oz. deskriptivno metodo, s študijem domače in tuje literature. V večini primerov sem uporabila tujo literaturo, saj v Sloveniji ta tematika ni obravnavana v zadostni meri. Za zbiranje primarnih podatkov in ugotavljanje obstoječega stanja povpraševanja za humano pridelane proizvode na trgu sem kot instrument raziskovanja uporabila tehniko ankete.

1 HRANA IZ HUMANO REJENIH ŽIVALI

Najpreprosteje povedano se dobrobit živali nanaša na odnose, ki jih imajo ljudje do živali, ter njihovo dolžnost, da z živalmi, za katere skrbijo, ravnajo humano in odgovorno (National Animal Interest Alliance (NAIA), What is Animal Welfare and why is it important?, 2014). Etika dobrobiti živali se je razvila že v neolitiku. Ta etika je tista, ki je ljudi obvezovala, da so upoštevali dobrobit svojih živali, če so želeli doseči svoje lastne cilje. Torej so se držali pakta, ki gre tako: »Če bomo poskrbeli za živali, bodo one poskrbele za nas.« (Strand, 2014).

A, kot trdi Dr. Bernard Rollin, profesor znanosti o živalih na državni univerzi Colorado, je tehnologija iz 20. stoletja razbila ta starodavni pakt v trenutku, ko nam je omogočila, da živali prilagajamo okolju, ki ne škoduje njihovi produktivnosti, ampak njihovemu počutju (Strand, 2014).

Pet svoboščin živali je primer smernic za dobrobit živali. Te so (Strand, 2014):

1. odsotnost lakote in žeje – dostop do sveže vode in dobre prehrane;
2. odsotnost bolečin, bolezni in poškodb – s preprečevanjem ali hitrim diagnosticiranjem in potem zdravljenjem;
3. preprečevanje neugodja, stiske in strahu – z zagotavljanjem dobrih pogojev, ki preprečujejo duševno trpljenje;
4. svoboda izražanja živalski vrsti normalnega vedenja – z zagotavljanjem ustreznega okolja in družbo družine lastne vrste živali;
5. odsotnost nelagodja – z zagotavljanjem primerne okolja, vključno z zavetjem in udobnim počivališčem.

Obstaja soglasje med širšo javnostjo in strokovnjaki, da moramo z živalmi ravnati humano. Pa vendar je problem v podrobnostih. Razpravlja se o tem, kako doseči enako raven

dobrega počutja živali, kot ga je ponujalo pašniško življenje v preteklosti. Ne glede na raven oskrbe in dejansko raven dobrega počutja, ki ga doživljajo živali, so sistemi, v katerih so živali v zaprtih prostorih, nenaravni za mnoge opazovalce, na primer živalski vrtovi, cirkusi, laboratoriji, kjer izvajajo študije na živalih, parki z morskimi živalmi, velike kmetije in podobno (Strand, 2014).

Čeprav se podjetja trudijo izboljšati svoje postopke, kritiki težko verjamejo, da je dobrobit živali dovolj negovana (Strand, 2014).

1.1 Humano pridelana hrana na slovenskem trgu

Leta 2016 se je z živinorejo ukvarjal enak delež kmetijskih gospodarstev kot v letu 2013. V Sloveniji je okoli 56 tisoč kmetijskih gospodarstev, ki redi živino. Število se je med letoma 2013 in 2016 v povprečju povečalo za 0,58 glav živine. Perutnina je še vedno najpogostejša vrsta rejenih živali, redi se namreč na več kot polovici (54 %) vseh kmetijskih gospodarstev. Druga najpogostejša vrsta je govedo, za njimi so prašiči, potem ovce, konji in koze (Statistični urad RS, 2016). V Tabela 2 je prikazano, koliko kmetijskih gospodarstev v Sloveniji se je ukvarjalo s katero živino in razlike med letoma 2013 in 2016.

Med letoma 2013 in 2016 se je število perutnine povečalo za četrtno, torej za okoli 1.300.000 glav živine. Povečalo se je tudi število koz, goveda in ovac, le da za precej nižji odstotek kot perutnine (Statistični urad RS, 2016), kar lahko vidimo v Tabeli 1.

Tabela 1: Število rejenih živali v Sloveniji

	2013	2016	$\frac{2016}{2013}$
	Število glav živine		Indeks št. glav živine
Govedo	462.066	486.004	105,2
Krave	169.056	171.785	101,6
Prašiči	287.498	273.170	95,0
Perutnina	4.858.025	6.137.118	126,3
Konji	21.832	19.566	89,6
Ovce	130.657	134.799	103,2
Koze	34.542	38.769	112,2

Vir: Struktura kmetijskih gospodarstev, 2016.

Tabela 2: Kmetijska gospodarstva z živino v Sloveniji

	2013	2016	<u>2016</u> 2013
	Število glav živine		Indeks št. glav živine
Govedo	34.087	32.794	96,2
Krave	26.575	24.729	93,1
Prašiči	23.700	22.634	95,5
Perutnina	36.657	37.863	103,3
Konji	6.029	5.838	96,8
Ovce	6.243	6.143	98,4
Koze	4.022	4.615	114,7

Vir: *Struktura kmetijskih gospodarstev, 2016.*

1.1.1 Zakon o zaščiti žvali (ZZZiv)

Za Slovenijo ni podatkov, ki bi pričali o uporabi standarda certificirano humano prirejeno (Certified Humane Raised and Handled®, b.l.) ali česa podobnega. Obstaja nacionalna zakonodaja, ki vsebuje Zakon o zaščiti živali, Uradni list RS, št. 38/13 (v nadaljevanju ZZZiv) in še 21 ostalih zakonov, ki opisujejo mednarodno trgovino z živalmi, zaščito živali med prevozom, pogoje za izvajanje poskusov na živalih in podobno. Prav tako obstaja še zakonodaja EU, ki pa vsebuje samo dva zakona. To sta Uredba Sveta o zaščiti živali med prevozom in postopki, povezani z njim, in Uredba sveta o zaščiti živali pri usmrtni (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2015).

V ZZZiv so opisani pogoji, ki se štejejo, da gre za mučenje živali. Zakon opisuje zgolj prepovedana dejanja, ki bi resno škodovala živali, kot so stradanje, zadajanje telesnih poškodb in podobno (ZZZiv), ne opisuje pa točnih pogojev, v katerih bi morala biti žival, kot je to predpisano v certifikatu certificirano humano prirejeno, ki je opisan na naslednjih straneh tega dokumenta. Ni torej opisano, kje in kako žival preživi svoje življenje, od rojstva pa vse do zakola, koliko ima prostora za gibanje, čiste vode, svežega zraka, hrane, ustrezne temperature, zdravstvene oskrbe, s kakšno hrano jo prehranjujejo.

Nekaj let nazaj je prišla v veljavo nova uredba, Uredba o ukrepu Dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2016 (Ur. l. RS, št. 97/15). V veljavo je stopila 10. 12. 2015. A prva uredba je vsebovala le ukrepe za prašiče. V letu 2016 pa se je s sprejetjem nove uredbe (Uredba o ukrepu dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2016) v ukrep dobrobit živali (v nadaljevanju DŽ) vključilo tudi govedo (Program razvoja podeželja, 2016). Ta uredba daje dodatno svobodo, prostor za gibanje in naravno obnašanje živali ter nekaj sprememb v prehrani. A tudi ta uredba ne opisuje pogojev, standardov, v katerih bi morala biti žival, kot v certifikat certificirano humano prirejeno.

Prav tako pa so upravičenci do izplačil iz ukrepa DŽ le tisti kmetje, ki se prostovoljno obvežejo in te pogoje tudi aktivno izpolnjujejo. To pomeni, da se teh pogojev ni treba držati vsem kmetom, saj so zgolj prostovoljni (Uredba o ukrepu Dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2016. Uradni list RS št. 15/2016).

Uredba o ukrepu dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2017 je bila objavljena 27. 12. 2017. Uredba je podlaga za nadaljevanje izvajanja tega ukrepa v letu 2017, kot tudi nadgradnja. Izvaja se v treh operacijah, za govedo, prašiče in drobnico (Program razvoja podeželja, Sporočila za javnost, 2016). Pri plemenskih svinjah je dodana nova zahteva, ki opisuje pogoje kastracije sesnih pujskov moškega spola. Pri govedu in drobnici so dodani novi pogoji pri izvajanju paše (Program razvoja podeželja, 2017).

V Sloveniji obstajajo majhne kmetije, za katere bi lahko rekli, da živali humano prirejajo. Vendar nihče še ni preverjal, kakšnih standardov se držijo in koliko takih kmetij pravzaprav sploh obstaja v Sloveniji.

1.2 Humano pridelana hrana na tujih trgih

1.2.1 Evropa

Za Evropsko unijo je dobro počutje živali ena izmed prednostnih nalog in se v tej smeri razvija že 40 let. Razvija se na podlagi trdnih znanstvenih spoznanj in izboljšuje življenje živali v skladu z zahtevami trga in pričakovanji državljanov, na primer (European Commission, 2017):

- Obsežno usposablja veterinarje, saj jih je že več kot 2000 prejelo usposabljanje o dobrobiti živali. Prva usposabljanja so se začela leta 2006 in trajajo še danes.
- Zagotavljajo boljše življenje za svinje in kokoši. V letu 2012 je začela veljati prepoved EU za konvencionalne kletke za kokoši nesnice. Zdaj imajo več prostora za gibanje, gnezdo in njihove vedenjske potrebe. Do konca leta 2012 so breje svinje preživljale življenje v golih posameznih kletkah, kjer vedenjske potrebe niso bile spoštovane. EU je za izboljšanje življenja sprejela posebno zakonodajo, ki je januarja 2013 ukinila uporabo posameznih stojnic. Zdaj se breje svinje hranijo v skupinah, kar izboljšuje počutje teh družabnih živali.
- Splošna kakovost prevoza živali se je izboljšala. Število živali, ki se prevažajo s poškodbo ali izčrpanostjo, se je znatno zmanjšalo. Pravila za izboljšanje dobrega počutja živali med prevozom v Evropi so bila prvič izvedena leta 1977, leta 2005 pa so bila predmet večje revizije. Približno 4 milijoni ovac, 28 milijonov prašičev, 4 milijoni

goveda, okoli 243 milijonov perutnine in 150 tisoč konj se vsako leto prevažata več kot 8 ur v EU. Bistveno je, da se to naredi z največjo skrbnostjo in pozornostjo.

Vendar pa potrošniki ne pridobivajo dovolj informacij glede vidikov dobrobiti živali. Raziskava, ki je bila izvedena leta 2012 po vsej Evropski uniji (v nadaljevanju EU), je pokazala, da je 64 odstotkom populacije pomemben vidik o dobrobiti živali pri izbiri proizvoda. A študije kažejo, da je to le eden izmed dejavnikov, ki vplivajo na izbiro porabnikov. Ta vidik večkrat sploh ne pride v poštev, saj potrošniki niso vedno obveščeni o metodah reje in vplivih teh na počutje živali. Na koncu na porabnikove odločitve vplivajo predvsem cena in neposredno preverjene informacije o prehrabnih izdelkih (European Commission, 2012b).

EU izvaja tudi novo strategijo. Urejajo preprostejša pravila, ki bi jih razumeli vsi, ki morajo delovati v skladu z njimi. S tem v mislih nova strategija vključuje številne korake, s katerimi bi izboljšali standarde in zagotovili, da bi služili svojemu cilju, torej živalim (European Commission, 2012a).

1.2.2 ZDA

Humana oskrba rejenih živali ali Humane Farm animal Care (v nadaljevanju HFAC) je vodilna certifikacijska neprofitna organizacija, ki se posveča izboljšanju življenja domačih živali v proizvodnji hrane, vse od rojstva do zakola (Certified Humane, Raised & Handled, 2017). Cilj njihovega programa je izboljšati življenje domačih živali s tem, da spodbujajo povpraševanje po bolj prijaznem in odgovornem rejenju živali. Oznaka certifikata je prikazana Slika 1. certifikat certificirano humano prirejeno (Certified Humane, Raised & Handled, 2017) potrošnikom zagotavlja, da:

- Proizvajalec izpolnjuje njihove (Animal Care Standards) standarde in jih uporablja za svoje rejne živali, vse od rojstva do zakola.
- Živali niso nikoli zaprte v kletkah, zabojnikih ali privezane v hlevih. Živali morajo imeti svojo svobodo, da delajo, kar je zanje naravno, na primer prašiči morajo imeti prostor, po katerem se lahko prosto premikajo in rijejo, kokoši morajo imeti možnost zamahovanja s krili in kopanja v pesku.
- Živali se morajo hraniti s kakovostno krmo, brez živalskih stranskih proizvodov, antibiotikov in rastnih hormonov.
- Proizvajalci morajo živali hraniti s hrano in jim namenjati okolje, ki je v skladu s predpisi.
- Predelovalci morajo delati v skladu s klavnim standardom, ki ga je napisal dr. Temple Grandin.

Slika 1: Certified Humane, Raised & Handled

* Meets the Humane Farm Animal Care Program standards, which include nutritious diet without antibiotics, animals raised with shelter, resting areas, sufficient space and the ability to engage in natural behaviors.

Vir: Certified Humane, Raised & Handled, 2017.

Njihove standarde za rejenje živali je ustvaril visoko spoštovani znanstveni odbor. Ta vsebuje 41 članov, ki so sestavljeni iz veterinarjev in znanstvenikov iz ZDA, Kanade, Evrope in Južne Amerike. Standarde potrjujejo v letnih pregledih. Te izvajajo znanstveniki in veterinarji, ki so strokovnjaki za določeno vrsto živali, na kateri izvajajo inšpekcijski pregled. Preglede izvajajo neodvisne tretje osebe na vseh kmetijah, rančih in klavnih objektih (Certified Humane, Raised & Handled, 2017).

V ZDA obstaja več kot 150 proizvajalcev, ki so certificirani s tem standardom in proizvajajo različne živalske proizvode, od kokošnjih jajc pa do svinjskega in govejega mesa. V programu je več kot 2000 kmetij, ki zagotavljajo dobro življenje že več kot 152 milijonom domačim živalim na leto. Leta 2003 je bilo takih živali le 143 tisoč (Certified Humane, Raised & Handled, b.l.).

V Evropi ta standard ni razširjen, saj obstaja samo en proizvajalec, ki prodaja jajca na dveh lokacijah v Franciji (Certified Humane, Raised & Handled, b.l.).

1.3 Drugi standardi

1.3.1 EKO oz. BIO hrana

Cilj organskih živil in kmetovanja je združevanje kulturnih, mehanskih in bioloških praks, ki spodbujajo kroženje virov, spodbujajo ekološko ravnovesje in ohranjajo biotsko ravnovesje (Life Hacker, 2012).

Poenostavljeno je EKO oz. BIO hrana brez sintetičnih dodatkov, kot so pesticidi, kemična gnojila in barvila. Ta hrana ne sme biti predelana z industrijskimi topili, obsevanjem ali genskim inženiringom (Life Hacker, 2012).

Eni izmed ciljev ekološko pridelane hrane so spodbujanje okolju prijaznega kmetijstva in rastnih procesov, kroženja naravnih virov in pridelovanja hrane brez potrebe po pesticidih in kemičnih gnojilih. Zaradi tega je več ekološko pridelanih izdelkov bolj nestanovitnih. A cilja sta bolj okoljska trajnost in donosnost kot pa stanovitnost pridelkov. Nekatere raziskave so pokazale, da imajo ekološke kmetije manjši vpliv na okolje kot pobičajne kmetije (Life Hacker, 2012).

Organsko pridelana hrana mora vsebovati od 95 % do 100 % organskih snovi. Živalski krmi ni dovoljeno dodajati sintetičnih dodatkov in antibiotikov. Nekateri postopki, kot je obsevanje, ki zmanjšuje kontaminante, niso del procesa ekološke pridelave hrane. Študija je pokazala, da so bili običajno pridelano meso in pridelki pogosteje kontaminirani z antibiotično odpornimi bakterijami kot ekološko pridelani, vendar imata na splošno oba načina enako tveganje, da so pridelki kontaminirani (Life Hacker, 2012).

Veliko manj verjetno je, da ekološko pridelana živila vsebujejo pesticide. Torej ekološko pridelane hrane ne moremo enačiti s hrano, pridelano brez pesticidov, saj je njihova uporaba omejena ali omejena na dovoljeni seznam. To pomeni, da je ekološko pridelana hrana le hrana z nižjim tveganjem izpostavljenosti škodljivim snovem. Dobro je le, da kmetje in nabiralci, ki nam prinašajo ta živila, nimajo dela v okolju, polnem pesticidov in herbicidov (Life Hacker, 2012).

V večini supermarketov ekološko pridelano blago prihaja s premijsko ceno. Višina cene je delno odvisna od ponudbe in povpraševanja, delno pa od tega, da je ekološka pridelava na splošno dražja od običajne (Life Hacker, 2012).

1.3.2 Pravična trgovina

Vsaka trgovina ni pravična. Kmetje in delavci na začetku oskrbovalne verige ne dobijo vedno pravičnega plačila. Fairtrade omogoča potrošnikom, da to popravijo. Pravična trgovina je alternativni pristop h konvencionalni trgovini, ki temelji na partnerstvu med proizvajalci in trgovci, podjetji in potrošniki. Je največji svetovni trgovinski sistem (Fairtrade International, 2017).

Če izdelek nosi oznako Fairtrade, ki je prikazana na Sliki 2, pomeni, da standarde izpolnjuje celotna oskrbovalna veriga, od proizvajalca do trgovca. Standardi Fairtrade

rešujejo neravnovesja moči med deležniki oskrbovalne verige na nestabilnih trgih in zaradi nepravil na konvencionalnem trgu (Fairtrade International 2017).

Fairtrade je leta 2009, skupaj z World Fair Trade Organization (v nadaljevanju WFTO), sprejel listino o načelih pravične trgovine. Listina vsebuje njihovo skupno vizijo, opredelitev pravične trgovine in različne pristope k pravični trgovini (Fairtrade International, 2017).

Obstajajo različni nabori standardov Fairtrade, vsak pa se nanaša na drugo vrsto proizvajalcev. En nabor se nanaša na manjše lastnike, ki sodelujejo z zadrugami in drugimi organizacijami z demokratičnimi strukturami. Drugi nabor se nanaša na delavce, katerih delodajalci plačujejo dostojne plače, zagotavljajo zdravstvene in varnostne standarde, ustrezno stanovanje, kjer je potrebno, in pravico do vstopa v sindikate. Standardi Fairtrade pokrivajo tudi pogoje trgovanja. Večina izdelkov ima določeno minimalno ceno Fairtrade, s čimer zagotavljajo najmanjši znesek, ki ga morajo plačati proizvajalcem (Fairtrade International, 2017).

Najnižjo ceno, ki mora biti izplačana proizvajalcem, določajo standardi Fairtrade in cene na enoto. Uporabljajo se za večino izdelkov s certifikatom Fairtrade. Namen teh cen je, da proizvajalci lahko pokrivajo svoje (povprečne) stroške trajnostne proizvodnje. Delujejo kot varnostna mreža. Če se tržne cene dvignejo nad minimalne cene Fairtrade, morajo kupci plačati višjo ceno. Prav tako se lahko proizvajalci in trgovci pogajajo za višje cene, na podlagi kakovosti ter drugih atributih (Fairtrade International, 2017).

Poleg cene, ki je plačana na izdelek, je dodan tudi znesek denarja, imenovan Fairtrade premija. Tega kmetje prejema za izdelke, ki se prodajajo pod pravičnimi pogoji. Ta denar gre v komunalni sklad, ki ga delavci uporabljajo za izboljšanje okoljskih, gospodarskih in socialnih razmer. Premija se vlaga v zdravstvo in izobraževanje, predelovalne objekte za povečanje dohodka ali izboljšanje kmetij. Ker je veliko projektov, ki so financirani iz te premije, ima pogosto koristi od teh projektov tudi širša skupnost (Fairtrade International, 2017).

Danes je že na tisoče izdelkov, ki nosijo oznako Fairtrade. Standardi Fairtrade obstajajo za neprehrambene izdelke, kot so športne žoge, cvetje in rastline ter semenski bombaž, in za prehranske izdelke, ki segajo vse od čajev in kave do sadja in oreščkov (Fairtrade International, 2017).

1.3.3 Fair food

Fair Food (pravična hrana) so pridelki, ki so pridelani na kmetijah, ki sodelujejo v programu Fair Food. V okviru tega programa sodelujejo kmetje, kmetijski delavci in maloprodajna živilska podjetja. Zagotavljajo pravične plače in dobre delovne pogoje za

delavce, ki pobirajo sadje in zelenjavo. Fair Food spodbuja povpraševanje potrošnikov, saj s tem kmetovalcem dajejo glas v odločitvah, ki vplivajo na njihova življenja. Tako odpravljajo dolgotrajne zlorabe, ki so prizadele kmetijstvo za več generacij. Program spodbuja potrošnike, da pogledajo, ali imata sadje in zelenjava oznako Fair Food, ki je prikazana na Sliki 3 in dokazuje, da so izdelek pridelali kmetovalci, ki so bili pravično plačani in so delali v dobrih pogojih (Lexicon of food, 2017).

Program Fair Food je nova oblika programa človekovih pravic, ki jo lahko imenujemo Worker-driven Social Responsibility (v nadaljevanju WSR). Vodilno vlogo v oblikovanju programa so imeli in imajo delavci (Fair food, 2017b).

Vrednost programa Fair Food izhaja iz standardov, ki so določeni v kodeksu Fair Food in presegajo zakonske zahteve, in iz večplastnega pristopa k spremljanju in uveljavljanju skladnosti s temi pristopi. Paket naprednih, inovativnih standardov in strogega uveljavljanja temelji na najbolj celovitem, preverljivem in trajnostnem programu družbene odgovornosti v kmetijstvu v ZDA (Fair Food, 2017a).

Kodeks Fair Food je sestavljen iz štirih delov (Fair Food Standards Council2016):

1. del: Prakse zaposlovanja in minimalne zahteve za pridelovalce (Sodelujoči pridelovalci morajo upoštevati vse veljavne zakone, kodekse in predpise, vključno s tem kodeksom, glede plač in prejemkov, delovnega časa, enakih možnosti in varnosti zaposlenih.)
2. del: Kršitve (Kršitve so na primer: prisilno delo kakršne koli vrste, spolna diskriminacija ali nadlegovanje, nesistemske kršitve plač in podobno.)
3. del: Posledice kršitev (Začasna ukinitve sodelovanja v programu, prva za 90 dni, druga za 180 dni in tretja za celo koledarsko leto.)
4. del: Vstop v program Fair Food (Pridelovalci, ki želijo vstopiti v program, morajo opraviti vstopno revizijo, na primer, da izvajajo sistem, v katerem vsi kvalificirani delavci prejemajo vse ugodnosti in so uvrščeni na plačilno listo pridelovalca in podobno.)

Revščina in resnična družbena odgovornost ne moreta soobstajati. Družbena odgovornost, ki temelji na delavcih, temelji na sodelovanju delavcev. Ti morajo samo opazovati, kakšne so pravice na njihovem delovnem mestu. A velikokrat se zgodi, da so delavci, ki se bojijo, kako bodo na mizo postavili naslednji obrok in nahranili svojo družino, preveč omejeni zaradi strahu, da bi učinkovito opazovali in zagovarjali svoje pravice. Tu na pomoč priskočijo porabniki. Ko kupijo proizvod z oznako Fair Food, poleg običajne cene, ki jo plačajo za proizvod, plačajo tudi premijo Fair Food. Ta majhna, a močna premija pomaga odpravljati gospodarske stiske, s katerimi se kmetje soočajo že desetletja (Fair Food, 2017a).

2 RAZISKAVA O POGLEDIH PORABNIKOV NA HRANO IZ HUMANO REJENIH ŽIVALI

2.1 Opredelitev problema

V današnjem času je veliko trendov povezanih z zdravim telesom – z zdravjem fizičnega in psihičnega dela človeka. Poleg ustrezne količine gibanja, spanja, prostega časa, službe in več drugih dejavnikov je velik in pomemben del hrana. Pomen zdrave prehrane narašča. Priporočljivo je jesti čim manj predelane hrane, brez raznih dodatkov, ki škodujejo zdravju. Hrana naj bi bila torej pridelana ekološko, varno, brez strupov, rastnih hormonov, umetnih gnojil in podobno. A poleg tega pomembnost pridobiva tudi hrana, pridelana v bližnji okolici. Nekateri ozaveščeni porabnikov imajo tudi željo kupovati izdelke iz pravične trgovine in podobnih standardov.

Pri izdelkih iz živalskih delov pa se nemalokrat spregleda trpljenje živali. Spregleda se način reje živali, kje in kako žival preživi svoje življenje, od rojstva pa vse do zakola, koliko ima prostora za gibanje, čiste vode, svežega zraka, hrane, ustrezne temperature, zdravstvene oskrbe. Na takšne in drugačne dejavnike človek večino časa pozabi, ko na mizo postavi dišeče in slastno nedeljsko kosilo. Eden večjih razlogov je neozaveščenost o tem, od kod pridejo izdelki in kako so bili pridobljeni. Verjamem, da je v Sloveniji več manjših kmetij, ki humano redijo živali, a te so le majhen del proizvodnje živalskih izdelkov. Največji delež predstavljajo večje kmetije oz. proizvajalci, katerih cilj je le čim večji dobiček, pri čemer bi jih takšni in drugačni standardi za boljše življenje živali le ovirali.

2.2 Namen in cilji raziskave

Namen naloge je bil izvedeti, ali ima lahko določeno podjetje oz. kmetovalci oz. rejci prednost na trgu z na novo dodanim standardom reje živali, ali so potrošniki ozaveščeni o stanju rejenja živali, katerih meso kupujejo in jedo, ali jim je mar za to in koliko bi bili pripravljeni plačati za izdelke iz humano rejenih živali. Izvedeti sem želela tudi, kakšne razloge imajo potrošniki, ki ne uživajo mesa, oz. vegetarijanci in potrošniki, ki ne uživajo nobenih izdelkov iz delov živali, oz. vegani, za svoj način življenja oz. prehranjevanja. Je morda razlog tudi način rejenja živali za hrano?

Izvedla sem anketiranje, v katerem sem prilagajala vprašanja glede na prejete odgovore in dobila boljšo sliko mišljenja in želja posameznikov. Posebej prilagojena vprašanja so imeli npr. vegetarijanci in vegani.

2.3 Metode in tehnike raziskovalnega dela

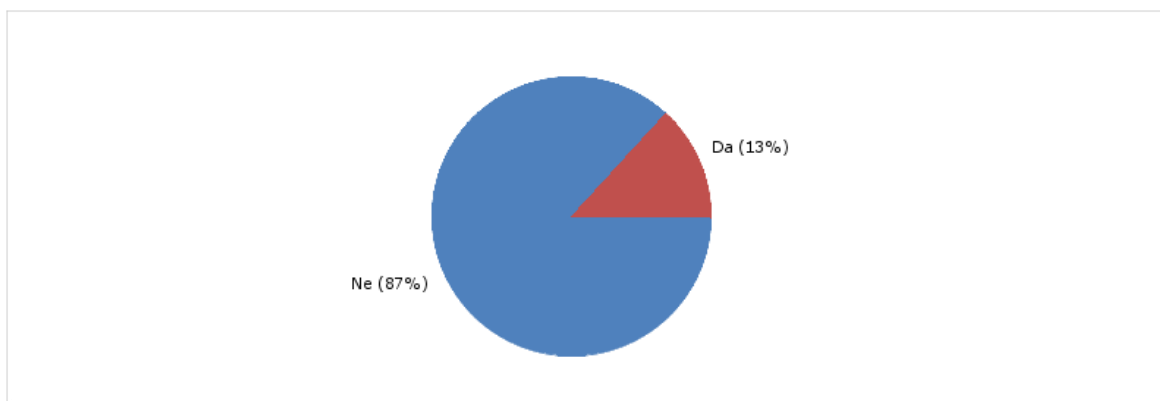
Za zbiranje podatkov in ugotavljanje obstoječega stanja sem kot instrument raziskovanja uporabila tehniko ankete. Anketni vprašalnik je bil prostovoljen in anonimen. Raziskava je bila izvedena na področju Ljubljane, pri porabnikih, starih 18 let in več, obeh spolov. V raziskavi je sodelovalo 120 oseb. Anketa je bila narejena tako, da so se vprašanja prilagajala glede na prejete odgovore. Posebej prilagojena vprašanja so imeli npr. vegetarijanci in vegani. Ankete so bile v papirnati in elektronski različici. Zbiranje podatkov je trajalo od 31. 7. 2017 do 6. 8. 2017. Spletna povezava je bila objavljena na strani Facebook, papirnatu različico ankete pa sem delila v okolici Bežigrada. Uporabljene ankete so bile v celoti izpolnjene in anonimne.

2.4 Rezultati anket

2.4.1 Analiza rezultatov

Kot kaže Slika 2, večina izprašanih ni ozaveščena o zakonih, uredbah in standardih o dobrobiti živali v Sloveniji, saj jih je le šestnajst od stodvajsetih vprašanih odgovorilo pritrdilno.

Slika 2: Ali ste ozaveščeni o zakonih, uredbah in standardih o dobrobiti živali v Sloveniji?

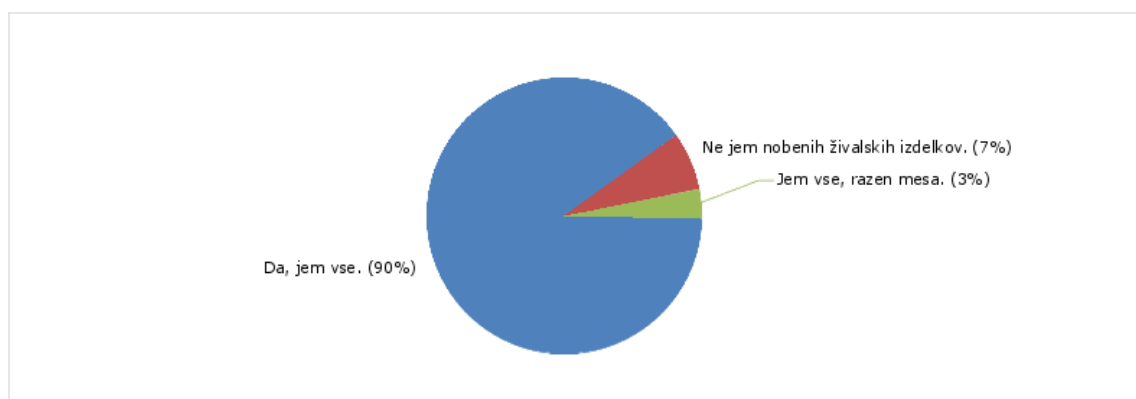
V nadaljevanju so morali vprašani, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili pritrdilno, odgovoriti še na slednja tri vprašanja, ki so imela na voljo odprte odgovore.

Najprej sem jih vprašala, kaj si mislijo o teh zakonih. Vprašani so odgovorili, da so slabi, nehumani in ne preveč dobri, da se vedno najde prostor za izboljšavo, saj imajo preveč lukenj, da so preohlapni in ne ščitijo dovolj dobro živali in da so zapisani na način, da pripomorejo k dobrobiti živali, a rejcev ne omejujejo preveč. Potem sem jih vprašala, ali menijo, da so pripomogli k dobrobiti rejnih živali. Večina jih meni, da so ti zakoni vsaj minimalno pripomogli k dobrobiti rejnih živali, saj jih je deset izmed šestnajstih

odgovorilo pritrdilno, z »Da« ali »Minimalno«. Preostali so odgovorili, da zakoni niso pripomogli k dobrobiti živali ali so bolj pripomogli k profitu kmeta. Nazadnje sem jih še vprašala, če bi morali te zakone še izboljšati. Vsi izmed šestnajstih vprašanih se strinjajo, da bi morali zakone še izboljšati.

Kot je razvidno iz Slike 3, večina anketiranih je meso, mesne in ostale živalske izdelke. Izmed stodvajsetih vprašanih jih je sto osem odgovorilo pritrdilno.

Slika 3: Ali jeste meso, mesne in ostale živalske izdelke?

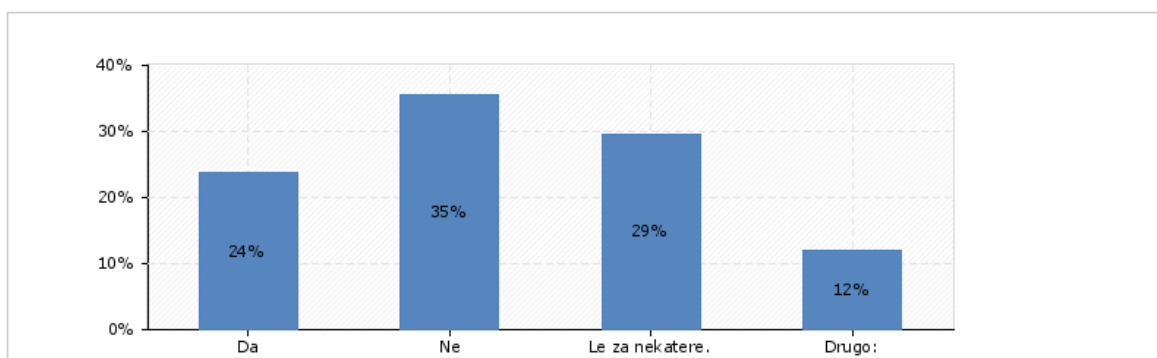

V nadaljevanju so morali vprašani, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili z »Da, jem vse.« in »Jem vse, razen mesa.«, odgovoriti še na naslednja vprašanja:

Najprej sem jih vprašala, ali so ozaveščeni o kakovosti življenja živali, katerih proizvode kupujejo. Od stodesetih vprašanih jih je pritrdilno odgovorilo le štiriintrideset. Na naslednji dve vprašanji so odgovorili le tisti vprašani, ki so na prejšnje vprašanje odgovorili pritrdilno. Prvo od dveh vprašanj se je glasilo: ali za vsak proizvod, ki ga kupite, raziščete tudi izvor in standard življenja živali?

Izmed štiriintridesetih anketiranih jih je osem odgovorilo, da za vsak proizvod, ki ga kupijo, raziščejo izvor in standard življenja živali. Deset jih je odgovorilo, da le za nekatere, štirje pa so odgovorili, da kupujejo od domačih kmetov oz. da jedo samo domače meso, ki ga pridelajo doma. Rezultati so prikazani na Sliki 4.

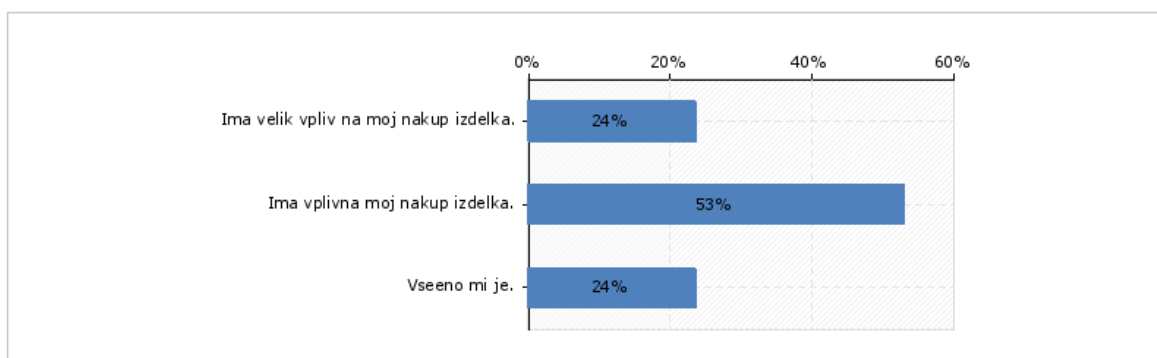
Slika 4: Ali za vsak proizvod, ki ga kupite, raziščete tudi izvor in standard življenja živali?

Drugo vprašanje pa se je glasilo: Koliko vam pomeni, da je imela žival dobro življenje, ko kupujete živalske izdelke?

Več kot polovica od štiriintridesetih vprašanih, torej osemnajst, je odgovorila, da to vpliva na njihov nakup. Osem jih je odgovorilo, da ima velik vpliv na njihov nakup. Rezultati so prikazani na Sliki 5.

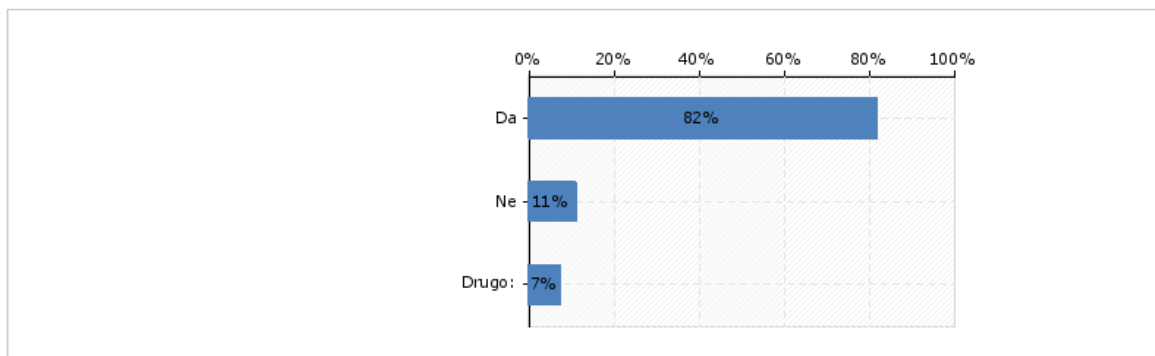
Slika 5: Koliko vam pomeni, da je imela žival dobro življenje, ko kupujete živalske izdelke?

Naslednje, kar sem jih vprašala, je, kje kupujejo/pridobijo živalske proizvode, kot so npr. meso, jajca in mleko, in ali imajo za to kakšen poseben razlog. Največ anketiranih je odgovorilo, da živalske proizvode kupujejo v najbližjih trgovinah, malo manj jih je odgovorilo, da kupujejo z lokalnih kmetij, nekateri pa kupujejo različno (včasih v trgovinah, včasih na kmetijah in včasih v mesnicah ipd.).

Potem sem jih vprašala, ali bi, če bi se na trgu pojavili živalski izdelki, označeni z znakom standarda, ki zagotavlja, da je imela žival odlične pogoje za življenje (mirno, srečno, zdravo ipd.), tem dali prednost pri nakupu pred ostalimi izdelki, ki nimajo te označbe. Na Sliki 6 je prikazano, da bi devetdeset izmed stodesetih vprašanih dalo prednost živalskim izdelkom, označenim s standardom, ki zagotavlja, da je imela žival odlične pogoje za življenje (mirno, srečno, zdravo ipd.), pri nakupu pred izdelki brez označbe.

Slika 6: Če bi se na trgu pojavili živalski izdelki, označeni s standardom, bi mu dali prednost pri nakupu pred ostalimi izdelki?

Naslednje vprašanje se je navezovalo na prejšnje: Ali bi bili pripravljeni plačati več za takšne izdelke in koliko % več? Za takšne izdelke bi bilo osemdeset vprašanih od stodesetih pripravljeno plačati več. Za koliko več, je bil odprt odgovor. Večina jih je odgovorila, da bi bili pripravljeni plačati do 20 %, a nekaj jih je odgovorilo tudi, da bi bili pripravljeni plačati 30 % ali celo 50 % več.

Nekateri so odgovorili, da jedo živalske izdelke, razen mesa. V raziskavi sem naletela le na štiri vegetarijance. Na vprašanje, kakšne razloge imajo, da ne jedo mesa, so odgovorili, da ne marajo okusa mesa, ne podpirajo masovne živinoreje ter življenja, zakola in prehrane teh živali. Razlog za to, da ne jedo mesa, je tudi standard življenja živali. A tudi, če bi v trgovini obstajali izdelki z oznako standarda, ki bi dokazoval, da je imela žival dobro življenje, prehrano ipd., skoraj nihče ne bi kupil teh proizvodov.

V raziskavi sem naletela le na osem veganov. Polovica je ozaveščena o kakovosti življenja živali, katerih proizvodi se prodajajo, in pri šestih vprašanih od osmih je to tudi razlog, da ne jedo živalskih izdelkov. A tudi, če bi v trgovini obstajali izdelki z oznako standarda, ki bi dokazoval, da je imela žival dobro življenje, prehrano ipd., nihče ne bi kupil teh proizvodov.

Izmed vseh stodvajsetih anketiranih jih je bilo osemdeset žensk, sto osem jih je bilo starih med osemnajst in osemindvajset let, ostali so bili starejši. Devetdeset jih je bilo študentov, preostalih trideset pa je bilo zaposlenih.

2.4.2 Ugotovitve raziskave

Večina izprašanih ni ozaveščena o zakonih, uredbah in standardih o dobrobiti živali v Sloveniji. Tisti, ki so, pa menijo, da bi jih morali še izboljšati. O kakovosti življenja živali, katerih proizvode kupujejo, je ozaveščena le tretjina vprašanih. Ti po večini raziščejo izvor in standard življenja rejnih živali za večino proizvodov, ki jih kupujejo. Standard življenja

živali pri večini anketiranih vpliva na nakup proizvoda. Proizvodu z označbo standarda, ki zagotavlja, da je imela žival odlične pogoje za življenje, bi dali pred drugimi proizvodi. Za tak proizvod bi bili pripravljeni plačati več – večina od deset do dvajset odstotkov več, nekateri pa tudi do petdeset odstotkov več.

Še posebej vegetarijancem in veganom veliko pomeni, da imajo živali dobro življenje, in to je tudi eden izmed razlogov, da ne jedo živalskih izdelkov. A le malokateri bi začeli jesti živalske izdelke, kljub temu, da bi jim bilo zagotovljeno, da je žival živela v kakovostnih pogojih.

2.4.3 Omejitve raziskave

Raziskave ne morem posplošiti na celotno populacijo, saj sem pridobila le vzorec podatkov, od prebivalcev Ljubljane in ne iz celotne Slovenije. Prav tako jih je bila večina stara med osemnajst in osemindvajset let in študentov. Pogledov starejših ljudi, zaposlenih in drugih v tej raziskavi ne morem bolje definirati.

Tudi, ko sem želela definirati poglede veganov in vegetarijancev, sem med anketiranjem naletela le na dvanajst takšnih oseb. Iz teh prejetih odgovorov pa ne morem posploševati pogledov vseh veganov in vegetarijancev.

SKLEP

Glavni namen zaključne strokovne naloge je bil ugotoviti, ali ima po mnenju potrošnikov humano pridelana hrana prostor na slovenskem trgu. Glede na ugotovitve analize sekundarnih virov in analize izvedene ankete sklepam, da ima humano pridelana hrana prostor na slovenskem tržišču, saj bi velika večina izprašanih prednost pred ostalimi dala živalskemu proizvodu, ki je bil pridelan humano. Prav tako bi bili pripravljeni plačati za občuten odstotek višjo ceno za humano pridelan proizvod, s čimer bi si proizvajalci lažje pokrivali stroške. Odgovor na raziskovalno vprašanje te zaključne naloge, ali je na slovenskem trgu prostor za nov standard živalske hrane oz. standard rejenja živali z vidika porabnikov, je torej pritrdilen.

Če humano proizvedeni proizvodi nekoč res postanejo popularni, bi s tem rešili veliko moralno dilemo pri proizvodnji živalskih proizvodov. Rejne živali bi imele boljše življenje, pravilnejšo prehrano in več prostora za gibanje, s čimer bi bile aktivnejše. Za porabnike bi bili taki proizvodi tudi bolj zdravi, saj ne bi vsebovali raznih rastnih hormonov, antibiotikov ipd.

Trgovcem bi priporočila, da se povežejo z manjšimi kmetijami, saj bi se prve lažje prilagodile novim standardom, manjše kmetije pa bi pridobile možnost poslovanja in

pravičnejšega plačila. Večjim kmetijam oz. proizvajalcem živalskih izdelkov bi ponudili poslovanje pod tem standardom, s tem, da bi jim dali možnost postopnega prilagajanja, dokler ne bi bile v celoti v skladu s standardi humanega prirerjanja živali.

Porabnikom bi priporočila, da se začnejo bolj ozaveščati o hrani, ki jo uživajo, saj je iz ugotovitev raziskave, ki sem jo izvedla, razvidno, da velika večina vprašanih ni ozaveščena. S tem, ko bi pokazali večje zanimanje za to, kakšno hrano želijo uživati, bi spodbudili trgovce, kmete in morda celo zakonodajalce, da bi ravnali bolj v smeri humanega rejenja živali.

Zakonodajalcem bi priporočila, da začnejo delati na ozaveščanju kmetov, trgovcev in porabnikov. Morda bi bilo dobro, da uredijo zloženko ali knjižico, v kateri bi bili zapisani zakoni, uredbe in standardi o humanem prirerjanju hrane, na način, ki bi ga razumeli vsi. Morda bi počasi, z majhnimi koraki, vsi skupaj lahko naredili nekaj za dobrobit živali.

LITERATURA IN VIRI

1. Artnik, B., Bajt, M., Bilban, M.. et al. (2012). *Zdravje in vedenjski slog prebivalcev Slovenije, Trendi v raziskavah Countrywide Integrated Noncommunicable Diseases Intervention (CINDI) 2001–2004–2008*. Najdeno 14. avgusta 2017 na spletnem naslovu http://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/zdravje_in_vedenjski_slog_prebivalcev_slo_2011-2004-2008.pdf
2. Certified Humane, Raised & Handled®. (2017). *Home page*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://certifiedhumane.org/>
3. Certified Humane, Raised & Handled®. *21st century brings more awareness of farm animal welfare*. Najdeno 3. julija 2017 na spletnem naslovu <http://certifiedhumane.org/raising-awareness-farm-animals-food-production/>
4. *Certified Humane, Raised & Handled®. Overview*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://certifiedhumane.org/how-we-work/overview/>
5. *Certified Humane, Raised & Handled®. Shop*. Najdeno 3. julija 2017 na spletnem naslovu <http://certifiedhumane.org/take-action-for-farm-animals/shop-2/>
6. European Commission. (2012a). *Animal Welfare strategy; 2012-2015*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_brochure_strategy_en.pdf
7. European Commission. (2012b). *Communication From the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee on the European Union Strategy for the Protection and Welfare of Animals 2012-2015*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu: https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/animals/docs/aw_eu_strategy_19012012_en.pdf
8. European Commission. (2017). *Animals. Main achievements*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu https://ec.europa.eu/food/animals/welfare/main_achievements_en
9. Fair Food. (2017a). *About the Fair food program*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.fairfoodprogram.org/about-the-fair-food-program/>
10. Fair Food. (2017b). *The fair food program*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.fairfoodprogram.org/>
11. Fair Food Standards Council. (2016). *Fair Food Code of Conduct*. Najdeno 3. julija 2017 na spletnem naslovu <http://www.fairfoodstandards.org/resources/fair-food-code-of-conduct/>
12. Fairtrade Canada. (2017). *Home page*. Najdeno 6. avgusta 2017 na spletnem naslovu <http://fairtrade.ca/>
13. Fairtrade International. (2017). *What is Fairtrade?* Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <https://www.fairtrade.net/about-fairtrade/what-is-fairtrade.htm>
14. Lexicon of food. (2017). *Definition of fair food*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <https://www.lexiconoffood.com/definition/definition-fair-food>

15. *Life Hacker*. (2012). *What Does Organic Really Mean, and Is It Worth My Money?* Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://lifehacker.com/5941881/what-does-organic-really-mean-and-should-i-buy-it>
16. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2015, 28. maj). *Dobrobit živali*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu: http://www.uvhvvr.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/dobrobit_zivali/
17. Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. (2016). *Program razvoja podeželja-Sporočila za javnost*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <https://www.program-podezelja.si/sl/136-infoteka/nove-novice/524-2-3-2016-nova-uredba-o-ukrepu-dobrobit-zivali-iz-programa-razvoja-podezelja-republike-slovenije-za-obdobje-2014-2020-v-letu-2016>
18. Program razvoja podeželja. (2017). *Ukrep dobrobit živali v letu 2017*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu http://www.arsktrp.gov.si/fileadmin/arsktrp.gov.si/pageuploads/Aktualno/Aktualno/2017/4_Ukrep_DZ_2017.pdf
19. Statistični urad RS. (2016, 29. junij). *Struktura kmetijskih gospodarstev*. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/StatWeb/News/Index/6208>
20. Strand, P. (2014, 4. oktober). *National Animal Interest Alliance (NAIA), What is Animal Welfare and why is it important?* Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.naiaonline.org/articles/article/what-is-animal-welfare-and-why-is-it-important#sthash.1P48XxLD.4dOiXUwO.dpbs>
21. Uredba o ukrepu Dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2016. *Uradni list RS* št. 15/2016. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2016-01-0549?sop=2016-01-0549>
22. Zakon o zaščiti živali (ZZZiv). *Uradni list RS* št. 38/13. Najdeno 26. junija 2017 na spletnem naslovu <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO1353>

PRILOGE

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Anketni vprašalnik	1
Priloga 2: Oznaka Fairtrade	4
Priloga 3: Oznaka Fair Food.....	5

PRILOGA 1: Anketni vprašalnik

Pozdravljeni,

pred vami je kratka anketa, ki jo je sestavila študentka Visoke poslovne šole. Anketa se izvaja v okviru zaključne strokovne naloge z naslovom Raziskava o pogledih slovenskih porabnikov o hrani iz humano rejenih živali. Reševanje ankete vam bo vzelo le nekaj kratkih minut. Najlepša hvala za sodelovanje.

1. Ali ste ozaveščeni o zakonih, uredbah in standardih o dobrobiti živali v Sloveniji?
 - a. Da
 - b. Ne

2. Če ste odgovorili pritrdilno, prosim, rešite naslednja vprašanja, če ne, jih izpustite:
 - A. Kaj si mislite o teh zakonih?

- B. Menite, da so pripomogli k dobrobiti rejenih živali?

- C. Menite, da bi jih morali še izboljšati?

3. Ali jeste meso, mesne in ostale živalske izdelke?
 - a. Da, jem vse.
 - b. Jem vse, razen mesa.
 - c. Ne jem nobenih živalskih izdelkov.

Če ste odgovorili z odgovorom a. ali b., prosim, rešite prvi sklop vprašanj. Če ste odgovorili s c., prosim, preskočite prvi in rešite drugi sklop vprašanj.

I. SKLOP VPRAŠANJ

1. Ste ozaveščeni o kakovosti življenja živali, katerih proizvode kupujete?
 - a. Da
 - b. Ne
2. Če ste odgovorili pritrdilno, prosim, rešite naslednja vprašanja, če ne, jih izpustite:
 - A. Ali za vsak proizvod, ki ga kupite, raziščete tudi izvor in standard življenja živali?
 - a. Da
 - b. Ne
 - c. Drugo:

- B. Koliko vam pomeni, da je imela žival dobro življenje, ko kupujete živalske izdelke?
- Ima velik vpliv na moj nakup izdelka.
 - Ima vpliv na moj nakup izdelka.
 - Vseeno mi je.
3. Kje kupujete/pridobite živalske proizvode, kot so npr. meso, jajca in mleko, in ali imate za to kakšen poseben razlog?
-
4. Če bi se na trgu pojavili živalski izdelki, označeni z znakom standarda, ki zagotavljal, da je imela žival odlične pogoje za življenje (mirno, srečno, zdravo ipd.), bi mu dali prednost pri nakupu pred ostalimi izdelki, ki nimajo te označbe?
- Da
 - Ne
 - Drugo: _____
5. Vprašanje se navezuje na prejšnje: Ali bi bili pripravljeni plačati več za takšne izdelke in koliko % več?
- Da
 - Ne
 - Koliko: _____
6. Nekateri ste odgovorili, da jeste živalske izdelke, razen mesa. Prosim, da na slednja vprašanja odgovorite le vegetarijanci:
- A. Imate za to kakšne posebne razloge? Kateri so?
-
- B. Je standard življenja živali velik del teh razlogov?
- Zelo velik
 - Velik
 - Delen razlog
 - Ni razlog
- C. Bi jedli meso, če bi se na trgu pojavili izdelki, označeni z znakom standarda, ki zagotavlja, da je imela žival odlične pogoje za življenje (mirno, srečno, zdravo ipd.)?
- Da
 - Ne

II. SKLOP VPRAŠANJ

- Ste ozaveščeni o kakovosti življenja živali, katerih proizvode prodajajo?

- a. Da
 - b. Ne
2. Je morda to eden izmed razlogov, da ne jeste živalskih proizvodov?
- a. Da
 - b. Ne
3. Imate še kakšne druge razloge, da ne jeste živalskih proizvodov? Katere?
-
4. Bi jedli živalske izdelke, če bi se na trgu pojavili izdelki, označeni z znakom standarda, ki zagotavlja, da je imela žival odlične pogoje za življenje (mirno, srečno, zdravo ipd.)?
- a. Da
 - b. Ne

Spol:

- a. Moški
- b. Ženska

Starost:

- a. 18–28
- b. 29–38
- c. 39–48
- d. 49–58
- e. 59 in več

Status:

- a. Študent
- b. Zaposlen
- c. Brezposeln
- d. V pokoju
- e. Drugo: _____

PRILOGA 2: Oznaka Fairtrade

Vir: Fairtrade Canada, 2017.

PRILOGA 3: Oznaka Fair Food

Vir: The Fair Food Program, 2017.